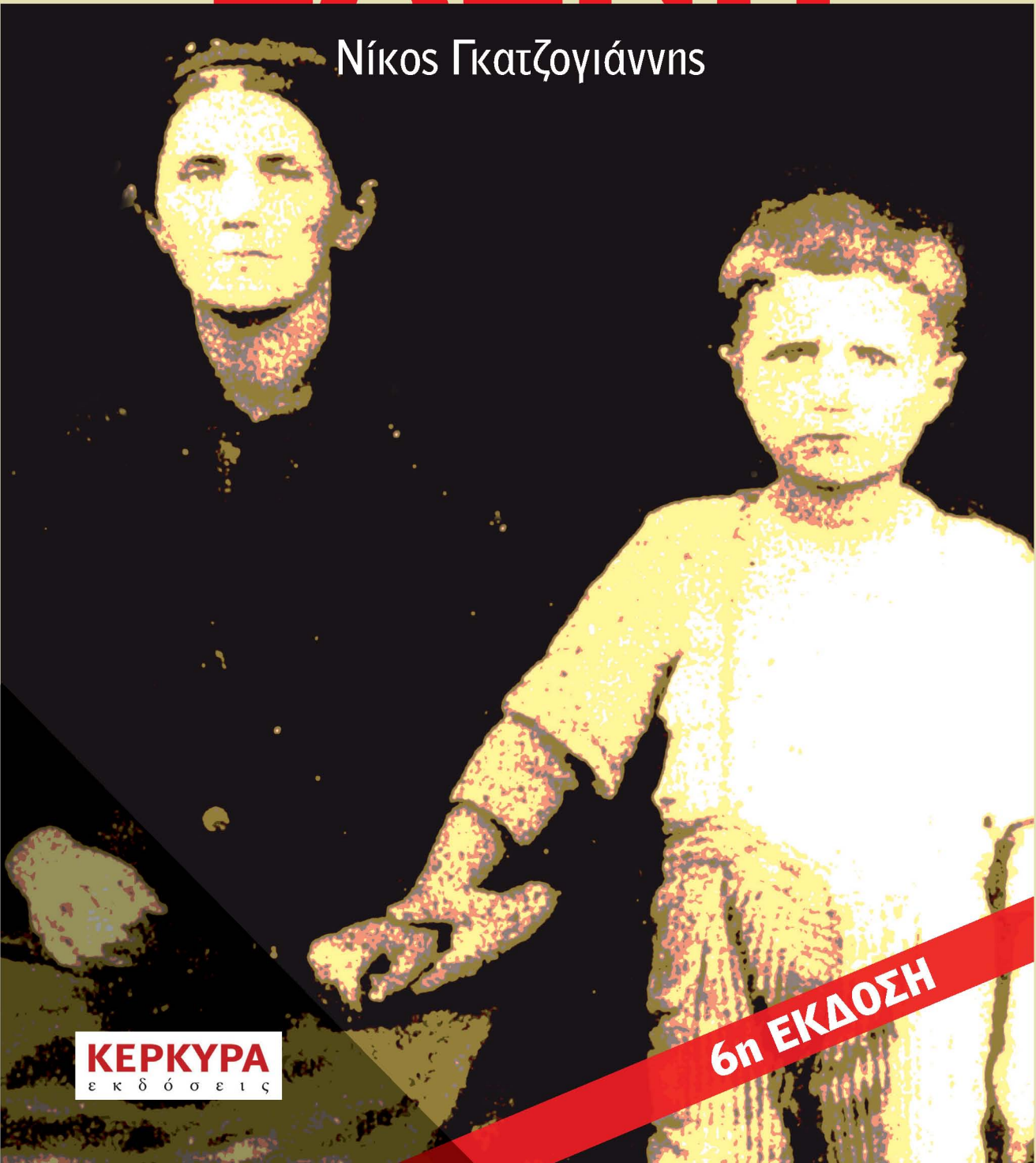

ΕΛΕΝΗ

Νίκος Γκατζογιάννης

6η ΕΚΔΟΣΗ

ΚΕΡΚΥΡΑ
εκδόσεις

© 1983, Nicholas Gage & Ελληνική Ευρωεκδοτική ΕΠΕ

ISBN: 978-960-8386-48-8

© 2021, Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑΑ.Ε. - economia PUBLISHING

6η έκδοση: Ιανουάριος 2021, Αθήνα

5η έκδοση: Ιούλιος 2017, Αθήνα

4η έκδοση: Νοέμβριος 2012, Αθήνα

3η έκδοση: Δεκέμβριος 2006, Αθήνα

2η έκδοση (σε μονοτονικό): Σεπτέμβριος 2004, Αθήνα

1η έκδοση: Μάρτιος 2004, Αθήνα

Μετάφραση στα ελληνικά: Αλέξανδρος Κοτζιάς

Παραγωγή: Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ

Διόρθωση: Γιώτα Πολυδωροπούλου

Καλλιτεχνική επιμέλεια - σελιδοποίηση: Λευτέρης Μαλαγάρης

Ατελιέ: Μάκης Χριστόπουλος

Συντονισμός έκδοσης: Έφη Ανδρικοπούλου

Προσαρμογή εξωφύλλου 6ης έκδοσης: ΣΥΝΘΕΣΗ, Εργαστήριο γραφικών τεχνών

Κεντρική διάθεση:

ΚΕΡΚΥΡΑ
Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ

 eco
nomia
PUBLISHING

NOMIKI BIBLIOTHIKI

Βλαχάβα 6-8, 105 51 Αθήνα

Τηλ.: 210-3314.714

Fax: 210-3252.283

sales@economia.gr, www.economia.gr

Μαυρομιχάλη 23, 106 80 Αθήνα

Τηλ.: 210-3678.800

Fax: 210-3678.922

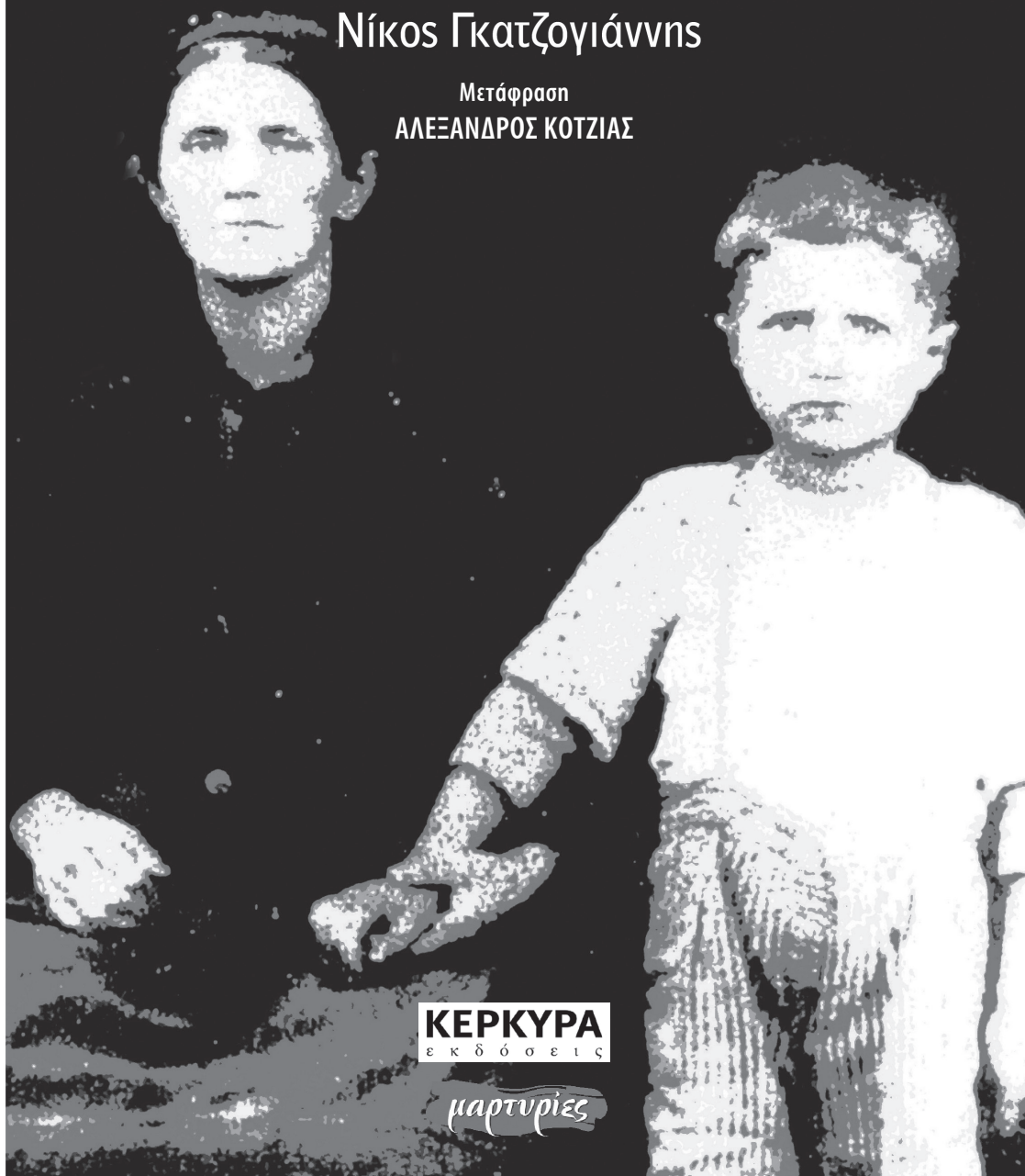
sales@nb.org, www.nb.org

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη και των δημιουργών.

ΕΛΕΝΗ

Νίκος Γκατζογιάννης

Μετάφραση
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ

ΚΕΡΚΥΡΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

μαρτυρίες

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφή του συγγραφέα

A handwritten signature in black ink, reading "Nikos Fytianos". The signature is written in a cursive style with a long horizontal flourish underneath.

Εις μνήμην

ΕΛΕΝΗΣ ΓΚΑΤΖΟΓΙΑΝΝΗ,
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΓΚΑΤΖΟΓΙΑΝΝΗ, ΒΑΣΙΛΗ ΝΙΚΟΥ,
ΣΠΥΡΟΥ ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΝΔΡΕΑ ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ

*Σύντομα ωστόσο θα πεθάνουμε και κάθε ανάμνηση
εκείνων των πέντε θα χαθεί από τη γη,
και μας τους ίδιους θα μας αγαπούν
για ένα διάστημα και θα μας λησμονήσουν.*

*Η αγάπη ωστόσο αρκεί
όλες εκείνες οι παρορμήσεις της αγάπης επιστρέφουν
στην αγάπη που τις γέννησε.
Μίτε η μνήμη δεν είναι για την αγάπη αναγκαία.*

*Υπάρχει χώρα των ζωντανών και χώρα των νεκρών
και γιοφύρι τους είναι η αγάπη, η μοναδική επιβίωση,
το μοναδικό νόημα.*

ΘΟΡΝΤΟΝ ΟΥΑΪΛΑΝΤΕΡ
«Το γεφύρι του Σαν Λουί Ρέυ»

Όλα τα ονόματα, οι τόποι και οι ημερομηνίες στο βιβλίο αυτό είναι πραγματικά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο Κάρολος Παπούλιας για την <i>Ελένη</i>	11
Ομιλίες από την παρουσίαση στην Αθήνα	13
<i>Θανάσης Βαλτινός</i>	15
<i>Αλέξανδρος Λυκουρέζος</i>	17
<i>Κωνσταντίνος Μπισσοτάκης</i>	21
<i>Θεόδωρος Πάγκαλος</i>	23
Ομιλίες από την παρουσίαση στη Θεσσαλονίκη	29
<i>Κώστας Μπλιάτκας</i>	31
<i>Περικλής Σφυριδης</i>	33
<i>Φωτεινή Τομαή</i>	39
Ομιλίες από την παρουσίαση στα Ιωάννινα	47
<i>Λευτέρης Γείτονας</i>	49
<i>Νικόλαος Γκόντας</i>	53
<i>Χρήστος Μασσαλάς</i>	55
Από την 1η έκδοση	
Σμείωμα της εκδότριας	59
Με σεβασμό στη μνήμη... <i>του Σωτήρη Δημητρίου</i>	61
Πρόλογος <i>του Κωνσταντίνου Μπισσοτάκη</i>	63
Χάρτης χωριού του Λια	68
Μέρος πρώτο – Αναζήτηση	71
- Ο δρόμος για τη ρεματιά	73
Μέρος δεύτερο – Πόλεμος	99
- Κεφάλαιο 1	101
- Η Αμερικάνα	103
- Κεφάλαιο 2	135
- Μπομπότα και σιλίρα	139
- Κεφάλαιο 3	165
- Σπκωμός στ' Αλώνια	169
- Κεφάλαιο 4	191
- Η αποστολή Μπόβιγκτον	193
- Κεφάλαιο 5	219

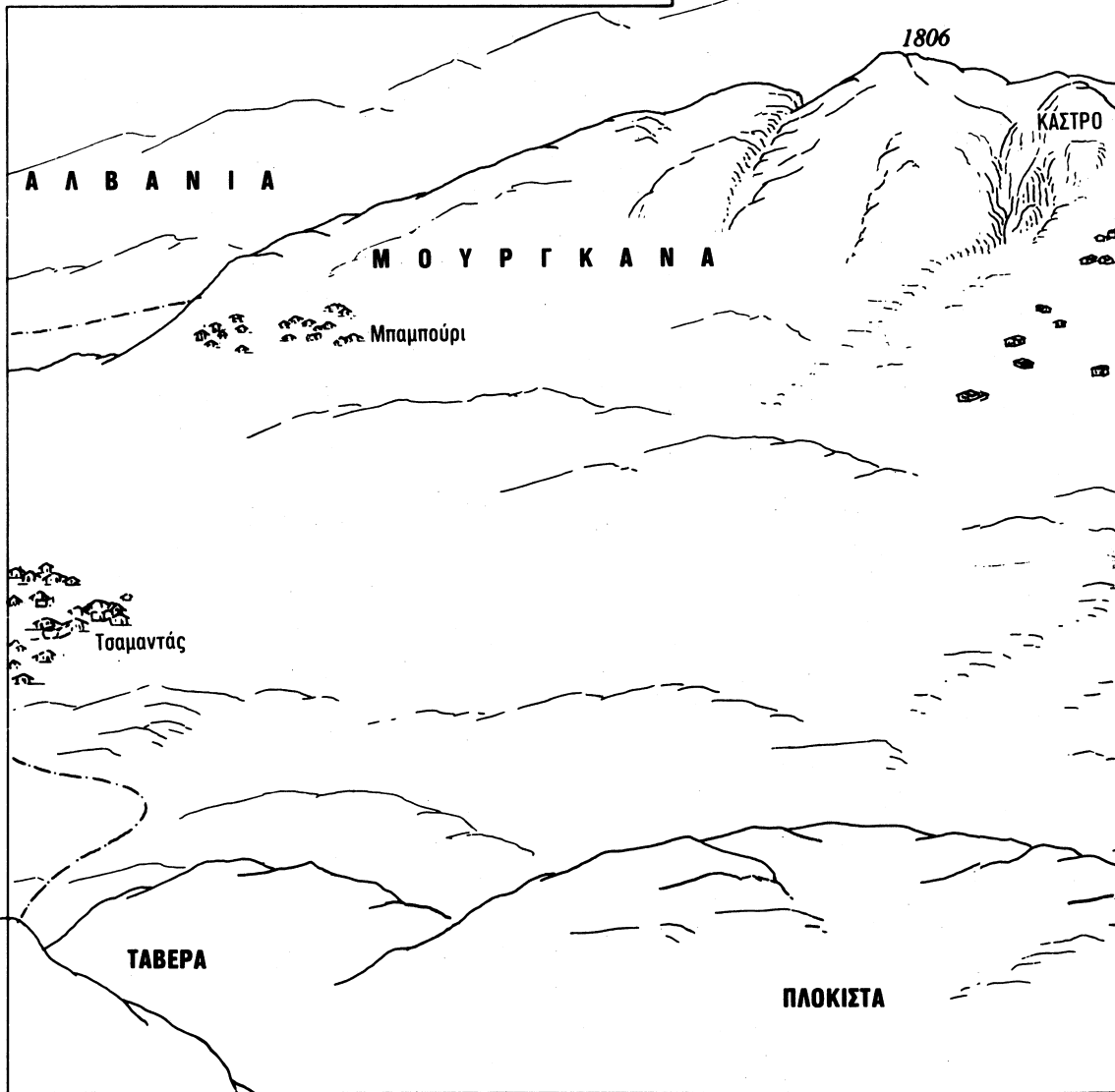
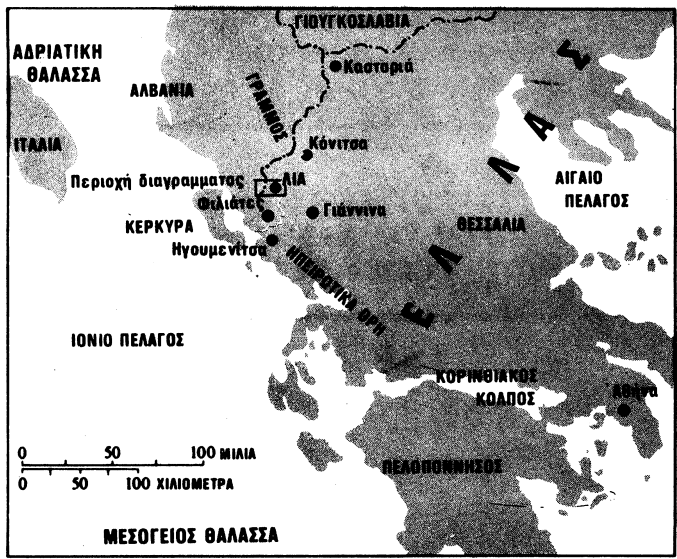
- Περιμένοντας τους Βαρβάρους	221
- Κεφάλαιο 6	245
- Φαντάσματα και Όνειρα	249
- Κεφάλαιο 7	279
- Οι πόρτες κλείνουν	283
Μέρος τρίτο – Επανάσταση	311
- Κεφάλαιο 8	313
- Εμπρός στον αγώνα	317
- Κεφάλαιο 9	341
- Ξεχωρίζει η ήρα από το σιτάρι	343
- Κεφάλαιο 10	371
- Επιχειρήσεις Πέργαμος	375
- Κεφάλαιο 11	405
- Όμηροι της μοίρας	407
- Κεφάλαιο 12	435
- Ρίξτε μαύρη πέτρα	437
Μέρος τέταρτο – Τιμωρία	467
- Κεφάλαιο 13	469
- Περιμένοντας να ξημερώσει	473
- Κεφάλαιο 14	505
- Περιπλανώμενοι	509
- Κεφάλαιο 15	539
- Καρπολόγημα	541
- Κεφάλαιο 16	565
- Η απόφαση	567
- Κεφάλαιο 17	599
- Οι επτά τελευταίες μέρες	601
- Κεφάλαιο 18	633
- Διασπορά	635
Μέρος πέμπτο – Ανακάλυψη	671
- Μνησιπήμων πόνος	673
Κρίσεις από το διεθνή και ελληνικό Τύπο	713

Ο Κάρολος Παπούλιας* για την *Ελένη*

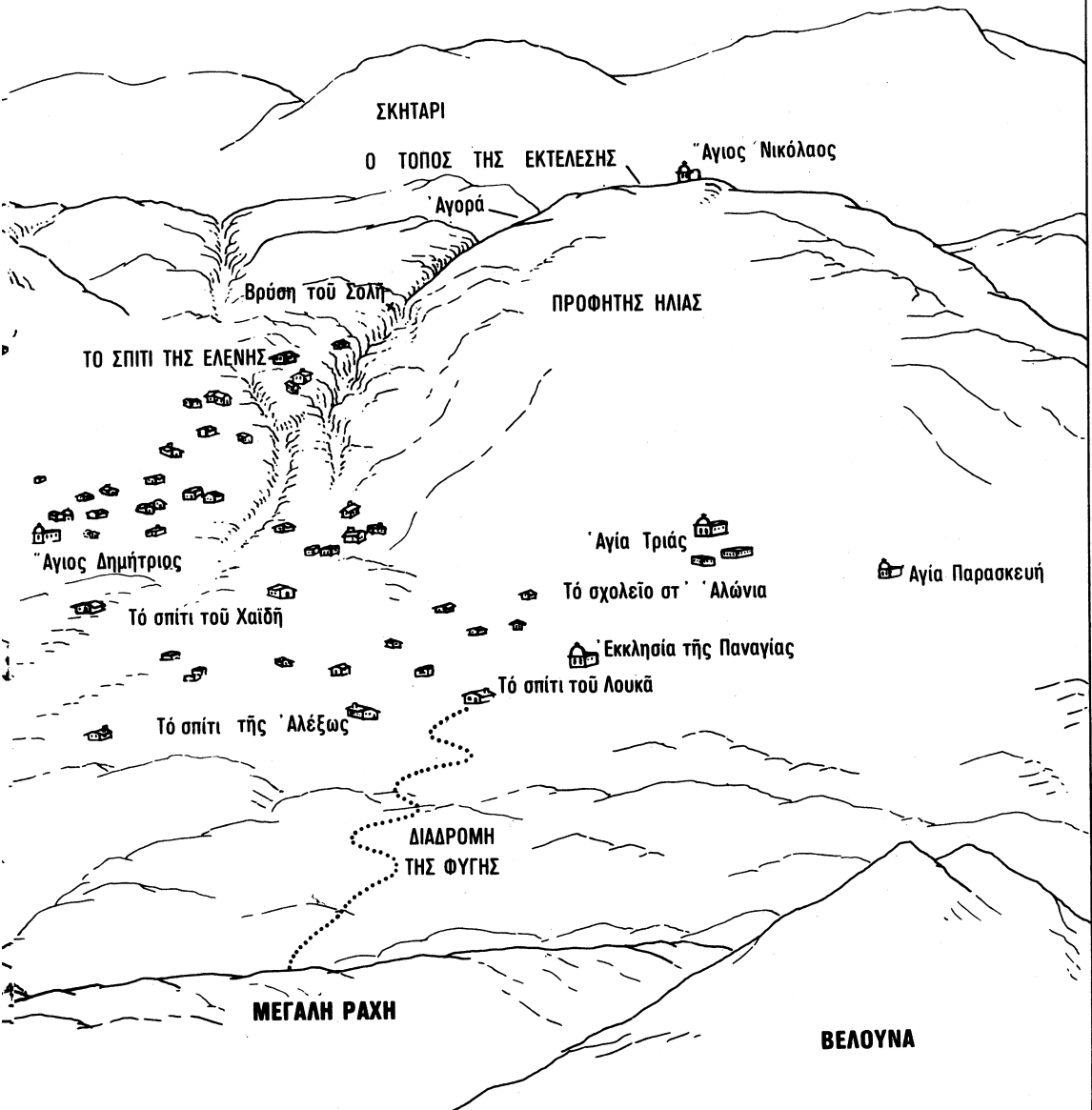
Όταν στις αρχές της δεκαετίας του '80 εκδόθηκε στην Ελλάδα το βιβλίο του Νίκου Γκατζογιάννη, προκλήθηκε θύελλα αντιδράσεων στην άλλη όχθη του ποταμού, που θεώρησε ότι πρόκειται για μια μονόπλευρη καταγραφή της ιστορίας του εμφυλίου, με τελικό σκοπό την ενοχοποίηση και τη συκοφάντηση της Αριστεράς της εποχής. Η επανέκδοση της *Ελένης* σήμερα από τις Εκδόσεις Κέρκυρα βρίσκει την ελληνική κοινωνία σε μια ωριμότητα που πιστεύω θα επιτρέψει πιο ψύχραιμη προσέγγιση και περισσότερο νηφάλιες, δεύτερες σκέψεις. Μας χωρίζει ήδη περισσότερο από μισός αιώνας από τα γεγονότα του εμφυλίου. Για άλλο ένα τέταρτο του αιώνα η σκιά αυτού του ολοκληρωτικού και αιματηρού πολέμου έπεφτε βαριά πάνω από την Ελλάδα, καθορίζοντας το συλλογικό υποσυνείδητο. Το τέλος της σιωπής, δηλαδή η άρση των άμεσων κληροδοτημάτων του εμφυλίου ήρθε το 1974 όταν άνοιξε ο κύκλος της μεταπολίτευσης, που σήμερα έχει κλείσει πια. Με άλλα λόγια, η δυνατότητα δημόσιας αναφοράς στο γεγονός έχει ζωή μόλις τριάντα χρόνων, κάτι που είχε σοβαρές συνέπειες στην πορεία αυτογνωσίας της σύγχρονης Ελλάδας. Ο εμφύλιος ήταν για πολλά χρόνια ένα σημείο σκοτεινό και κλειστό. Το μεγάλο εθνικό ταμπού. Το μυστικό της ιστορίας. Για τις γενιές που μεγάλωσαν σ' αυτή την περίοδο, τα πέτρινα χρόνια του εμφυλίου υπήρξαν ο απαγορευμένος καρπός της ιστορικής γνώσης, η κρυφή ντροπή της ελληνικής κοινωνίας. Ένας κόσμος φαντασμάτων που στοίχειωσε την πορεία της μετεμφυλιακής Ελλάδας. Όσοι έσπασαν το φράγμα της σιωπής, όσοι συνέβαλαν στο να ρθει στο φως αυτός ο κόσμος των φαντασμάτων δικαιούνται σεβασμό. Και ο Νίκος Γκατζογιάννης είναι ένας απ' αυτούς που δεν φοβήθηκαν να καταθέσουν τη δική τους ιστορική αλήθεια και να την εκθέσουν στην κρίση του αναγνώστη. Η σύγχρονη Ελλάδα είναι, επιτέλους, έτοιμη μετά από την κατασίγαση των παθών, από τη μαθητεία στη δημοκρατία και τη νέα ευρωπαϊκή ποιότητα, να αντιμετωπίσει τις μαύρες σελίδες της ιστορίας της. Κι αυτό αποτελεί την εγγύηση ότι τα τραύματα της περιόδου 1946-1949, δεν μετατρέπονται σε απωθημένα, αλλά

σε δημιουργική δύναμη για τη μεγάλη υπέρβαση των διαιρέσεων και των διχασμών του παρελθόντος. Το βιβλίο του Νίκου Γκατζογιάννη έχει μεταφραστεί σε είκοσι έξι γλώσσες. Έχει γυριστεί σε ταινία, έχει γνωρίσει λαμπρές κριτικές σε πλήθος περιοδικών και εφημερίδων σ' ολόκληρο τον κόσμο. Η λογοτεχνική του αξία είναι, λοιπόν, αναμφισβήτητη. Αναμφισβήτητη είναι και η αξία του βιβλίου ως ντοκουμέντου. Η Ελένη είναι πράγματι μια μάνα που εκτελέστηκε, γιατί οργάνωσε τη διαφυγή των παιδιών της στην ασφαλή τότε Αμερική. Η Ελένη υπήρξε θύμα του εμφύλιου σπαραγμού και θυσιάστηκε για να εξασφαλίσει στα παιδιά της μια καλύτερη ζωή. Η Ελένη, ασφαλώς, δικαιούται μνήμης και τιμής. Τη μεγαλύτερη τιμή την είχε από το γιο της· που έκανε τη ζωή της βιβλίο μ' έναν τρόπο λυτρωτικό. Το να συγκινηθεί κανείς από την ιστορία της Ελένης δεν σημαίνει ότι δεν συγκλονίζεται από τα ανθρώπινα δράματα της άλλης πλευράς. Δεν σημαίνει ότι βλέπει μόνο τη μια όψη της βαρβαρότητας και ότι χωρίζει τους πρωταγωνιστές της περιόδου σε αγγέλους και δαίμονες. Η σημερινή Ελλάδα δεν φοβάται τον καθρέφτη της. Δεν μισεί και δεν σπαράσσει. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο θέλω να πιστεύω ότι είμαστε πια σε θέση να διαβάζουμε την ιστορία χωρίς έτοιμα από πριν συμπεράσματα. Και χωρίς επιλεκτική μέθεξη στις τυφλές πορείες του ανθρώπινου πεπερωμένου.

** Ομιλία του Προέδρου της Δημοκρατίας
στην παρουσίαση της 1ης έκδοσης
στα Ιωάννινα (24/5/2004)*

Το Χωριό Λια

μέρος πρώτο

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ

Leo έρχομαι μες εκδοτικούς...
αναμαρτυρώ με τον

ΑΝΤΙΠΕ ΜΑΛΡΩ «Η Ανθρώπινη Μοίρα»

Ο δρόμος για τη ρεματιά

Στις 28 Αυγούστου 1948, μια ζεστή αποπνιχτική μέρα, γύρω στις δωδεκάμισι, μερικές χωριάτισσες ζαλωμένες ξύλα κατέβαιναν ένα απόκρημνο μονοπάτι πάνω από το χωριό Λια, έναν οικισμό με σταχτιά λιθόχτιστα σπίτια σε μια βουνοπλαγιά κάτω ακριβώς από τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Όπως οι γυναίκες αντίκρισαν το χωριό στα πόδια τους, απάντησαν μια φριχτή συνοδεία.

Μπροστά και πίσω, κρατώντας τουφέκια, ήτανε κάμποσοι από τους κομμουνιστές αντάρτες, που κατείχανε το χωριό τους τελευταίους εννιά μήνες — ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα συνεχιζόταν. Φρουρούσαν δεκατρείς δεσμώτες, που βάδιζαν για εκτέλεση ξυπόλυτοι, τα πόδια τους μαύρα και πρησμένα από το φάλαγγα. Κάποιος, ανήμπορος από το ξύλο να βαδίσει ή έστω ν' ανακαθίσει, ήτανε δεμένος πάνω σ' ένα μουλάρι.

Ανάμεσα στους κατάδικους ήτανε και πέντε χωριανοί του Λια: τρεις άντρες και δύο γυναίκες. Η πιο ηλικιωμένη σκουντούφλαγε με το χαμένο βλέμμα της τρέλας. Ήτανε η θεια μου, Αλέξω Γκατζογιάννη, πενήντα έξι χρονών. Η νεότερη με καστανωπά μαλλιά, γαλανά μάτια και ξεσκισμένο λουλακί φουστάνι, έπιασε το βλέμμα από τις συχωριανές της και κούνησε το κεφάλι της. Ήτανε η μάνα μου, Ελένη Γκατζογιάννη, σαράντα ενός χρονών.

Μια από τις χωριανές άρχισε να κλαίει, βλέποντας τον αδερφό της ανάμεσα στους κατάδικους. Ένα δεκατριάχρονο αγόρι, που 'χε σταματήσει για να πει σε μια βρύση, παρακολούθησε τους δεσμώτες να σκαρφαλώνουν το βουνό· γρήγορα χαθήκανε πίσω από τον ορίζοντα. Σε μερικά λεπτά ακούστηκε μια ομοβροντία από τουφεκίες, κατόπιν σκόρπιες πιστολιές, καθώς αποτελειώναν κάθε θύμα με μια σφαίρα στο κεφάλι. Όταν οι αντάρτες ξαναπέρασαν από τον ίδιο δρόμο κατηφορίζοντας, ήτανε μόνοι. Είχανε παρατήσει τους εκτελεσμένους στη ρεματιά όπου έπεσαν, τα κουφάρια σκεπασμένα με κοτρώνια.

Κρίσεις από το διεθνή και ελληνικό Τύπο

«Είναι σαν να βλέπεις την “Ορέστεια” με σύγχρονο μανδύα... Ο κ. Γκέιτζ ανακάλυψε το νόημα του θανάτου της μητέρας του, τοποθετώντας τον στο πλαίσιο του ελληνικού εμφύλιου πολέμου... Δεν μπορώ να σκεφθώ άλλο βιβλίο που να παρουσιάζει τόσο καθαρά τη βαθμιαία υποβάθμιση των ανθρωπινων αξιών στο όνομα των ευγενικών στόχων. Ούτε κανένα που να αφηγείται τόσο καλά την αγριότητα ανθρώπων του ίδιου έθνους –γειτόνων, ακόμη και συγγενών!».

NEW YORK TIMES BOOK REVIEW

«Ένα ασυνήθιστο επίτευγμα δεξιοτεχνίας και ψυχής... Λίγο θρίλερ, λίγο ιστορικό έργο, λίγο ρομαντικό έπος... Ο Γκέιτζ διηγείται την ιστορία του ζωντανά, χωρίς περιστροφές... κατορθώνοντας να φανεί δίκαιος απέναντι σε ανθρώπους που έχει κάθε λόγο να απεχθάνεται».

TIME

«Ασυνήθιστο... εξαίσιτο... μοναδικό... Η Ελένη ζει μέσα από αυτό το βιβλίο. Ο γιος της τη δικαιώνει».

USA TODAY

«Ένα από τα σημαντικότερα, καλύτερα δομημένα και συγκλονιστικά βιβλία που έχουν εκδοθεί εδώ και πολύ καιρό. Είναι ένα καταπληκτικό κατόρθωμα!».

PATRICK LEIGH FERMOR

«...Στην Ελλάδα το βιβλίο θα χαρακτηριστεί “συκοφαντικό” από την άκρα αριστερά, που δεν θα το διαβάσει, κι από τους “καλοπροαίρετους φιλελεύθερους”, που δεν θα πατήσουν ποτέ στα βουνά. Η κατηγορία της “συκοφαντίας” σημαίνει ότι το βιβλίο λασπολογεί, καθώς επίσης και ότι είναι όλο φανταστικό. Αν η *Ελένη* ήταν ένα βιβλίο φαντασίας, θα είχε όλα τα σημάδια της μεγαλοφυΐας. Υπάρχει μια κατηγορία φανταστικής λογοτεχνίας που διατηρεί όλη την αυταπόδεικτη αυθεντικότητα των πραγματικών γεγονότων. Όταν διαβάζουμε ένα σπουδαίο έργο φαντασίας, βλέπουμε ότι σε κάθε σελίδα λέμε στον εαυτό μας: “Ναι, βέβαια, έτσι πρέπει να έγινε – ναι, ακριβώς αυτά θα έγιναν!”. Το ίδιο συμβαίνει με την *Ελένη*, όμως η *Ελένη*, αν και είναι ένα βιβλίο γραμμένο με φαντασία, δεν είναι βιβλίο φαντασίας.

»Από την πλευρά μου, δέχομαι χωρίς ενδοιασμό την ιστορία του Γκατζογιάννη. Κατά τη διάρκεια της εποχής που περιγράφει, γνώριζα τα ελληνικά βουνά καλύτερα από κάθε άλλον ξένο, ίσως και καλύτερα από τους περισσότερους Έλληνες. Ο Γκατζογιάννης έχει δύο πλεονεκτήματα: γεννήθηκε Έλληνας και υπήρξε ένα ιδιαίτερα εύστοφο και ευαίσθητο παιδί. Μπορεί να περιγράψει με εντυπωσιακή εμβάθυνση στις λεπτομέρειες όσα συνέβησαν σε ένα μικρό χωριό. Έχοντας το πλεονέκτημα είκοσι περισσότερων ετών και μιας πολύ πλατύτερης άποψης της ελληνικής σκηνής, μπορώ να βεβαιώσω ότι η περιγραφή του ταιριάζει απόλυτα με την ευρύτερη ιστορία του ελληνικού εμφύλιου πολέμου.

... »Αν ζήσει μέχρι τα εκατό του, σαν έναν από τους θείους του στον Λια, δεν θα καταφέρει ποτέ μάλλον να γράψει τίποτε που να ξεπερνά αυτό το βιβλίο. Με επαγγελματική δεξιοτεχνία, το έχει δομήσει προσεκτικά, έτσι που να αποφεύγει την παγίδα του υπερβολικού συναισθηματισμού.

»Όμως το επίκεντρο του βιβλίου είναι η ιστορία των παθών της Ελένης, που διαδραματίζονται μπροστά στο σκληρό, συναρπαστικό σκηνικό της ζωής των χωρικών των ελληνικών βουνών. Και μόνον η αναδημιουργία από τον Γκατζογιάννη του σκηνικού θα έφτανε για να κάνει φημισμένο έναν επιστήμονα κοινωνιολόγο και να του γλιτώσει πέντε ετών εργασία.

Τα ξεχωριστά νήματα της πλοκής οδηγούν σε μια συγκλονιστική κλιμάκωση, που κάνει την *Ελένη* να είναι ένα από τα λίγα βιβλία, στα οποία η δύναμη της τέχνης αναπλάθει ολόκληρη την ιστορική αλήθεια».

«...Ο άνθρωπος που έχει για όπλο μια έξυπνη και θαρραλέα πέννα, όπως ο Νίκος Γκατζογιάννης, έχει μια δύναμη που δεν εξαντλείται ποτέ και μια φωνή που δεν μπορεί κανείς να σωπάσει».

Καθημερινή, 14/4/1983

ΕΛΕΝΗ ΒΛΑΧΟΥ

«Το μικρό συφοριασμένο ορεινό χωριό και η ζωή του διαγράφονται με μια αναγλυφικότητα που δεν τη συναντά κανείς κάθε μέρα. Οι άνθρωποι, τα έθιμά τους, οι σχέσεις τους, οι καθημερινές πρακτικές τους, οι συμπεριφορές τους, οι ζηλοτυπίες τους, οι μικροκακίες τους, οι θανάσιμες εχθρότητες τους όπως και οι αρετές τους, η ετοιμότητά τους να συντρέξουν το συγχωριανό τους στις κακές στιγμές, να του συμπαρασταθούν στις δύσκολες ώρες, να τον στηρίξουν ή να τον παρηγορήσουν ή ό,τι εν πάση περιπτώσει, συνθέτει τις υλικές συνθήκες ζωής και το ηθικό, πολιτιστικό υπόβαθρο μιας μικρής πειρωτικής κοινότητας, παρελαύνουν εμπρός στα μάτια μας με λιτή εκφραστική επάρκεια και μερικές φορές με δραματική αδρότητα».

Αυγή, 1984

Σ. ΤΣΑΚΝΙΑΣ

«Στις σελίδες που ξεπερνάει τη “θερμότητα” αυτή γίνεται σπαραχτικό. Κι αυτές οι σελίδες για μένα έχουν την ίδια αξία με τα κομμάτια ενός υψηλού προφορικού λόγου που τόσο σεμνά συγκέντρωσε η Έλλη Παπαδημητρίου στους τόμους “Ακούμε τη φωνή σου στην πατρίδα” και “Ο κοινός λόγος”. Σελίδες και κομμάτια μαρτυρολογίου του Ελληνικού Σώματος».

Η Αριστερά σήμερα, 1984

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ

«...Γενικά η μεταπολεμική μας πεζογραφία στερείται τίτλων σχετικά με τον εμφύλιο. Είναι ένα θέμα που απωθεί, δεν αντέχουμε να μιλάμε γι' αυτό. Ο συγγραφέας της *Ελένης* έχει πολιτικές απόψεις, όπως όλοι οι άνθρωποι. Όποιος τις συζητάει συμφωνεί, όποιος είναι αντίθετος, τις απορρίπτει. Εγώ δεν στάθηκα εκεί. Δεν μ' ενδιαφέρουν οι πολιτικές απόψεις του. Εγώ στάθηκα στη λογοτεχνική αξία του βιβλίου. Η *Ελένη* είναι ένα άγνωστο σε μας είδος που τα πρότυπά του ίσως υπάρχουν στο *En ψυχρώ* του Τρούμαν Καπότε και σε κάποια βιβλία του Νόρμαν Μείλερ. Βιβλία που στηρίχτηκαν σε πραγματικά περιστατικά, όπως έχουν προκύψει ύστερα από εκτεταμένες έρευνες, έτσι που όλα τα στοιχεία όσα αναφέρονται σ' αυτά προβάλλονται ως πραγματικά. Φυσικά, ένα βιβλίο τέτοιου είδους αποτελεί νέο τρόπο γραφής για τα ελληνικά πράγματα. Η *Ελένη* είναι επίσης μια ιστορική, κοινωνιολογική, οικονομική και ηθογραφική μελέτη μιας ιδιαίτερης εποχής του ελληνικού χώρου, που δεν υπάρχει πια.

»Όσο για την πολιτική του θέση, ο συγγραφέας δικαιούται να έχει πολιτική θέση. Μην ξεχνάμε ότι είναι θύμα πολέμου. Οπωσδήποτε, πιστεύω ότι το βιβλίο, έτσι όπως είναι γραμμένο, ξεφεύγει από τις τρέχουσες αντιλήψεις και διαμάχες και υψώνεται ως απόδοση ενός μεγάλου ανθρώπινου δράματος. Εκείνο που βαραίνει στο αφήγημα, είναι ότι δείχνει ένα τόπο σπαρασσόμενο, και το ουσιώδες είναι ότι ο αλληλοσπαραγμός δεν γίνεται ανάμεσα σε διαβόλους και αγγέλους, ανάμεσα σε καλούς και κακούς –όχι δεν υπάρχει μανιχαϊκή αντίληψη– αλλά ανάμεσα σε ανθρώπους με σάρκα και οστά, με πάθη, με ευγενείς φιλοδοξίες ή με εγκληματικά ένστικτα. Δηλαδή με δυο λόγια: ανάμεσα σε ανθρώπους».

- Τι προβλήματα αντιμετωπίσατε στη μετάφραση;

«Αρκετά, σχετικά με τη σωστή απόδοση λέξεων (ονομάτων, τοπωνυμίων, πραγμάτων, προϊόντων κλπ.) που ο συγγραφέας τα είχε μεταφέρει στα αγγλικά από τα ελληνικά και ο μεταφραστής όφειλε να τα επαναφέρει στην αρχική τους μορφή. Δεν θα ήταν ίδιο το πρόβλημα αν λχ. το δράμα εκτυλισσόταν στη Νορβηγία. Γι' αυτό αναγκάστηκα να πάω δυο φορές επί τόπου, στον Λια, και να γυρίσω όλη τη γύρω περιοχή για να λύσω τα μεταφραστικά αδιέξοδα. Ένα άλλο επίσης πρόβλημα ήταν τα πολύ στενά χρονικά όρια –4 μήνες– μέσα στα οποία έπρεπε να γίνει η μετάφραση».

Το Βήμα της Κυριακής, 1984

ΑΛ. ΚΟΤΖΙΑΣ

«...Αλλά πριν φτάσουμε στην έλευση των ανταρτών έχουμε μια απaráμιλλη περιγραφή αυτής της μικρής κοινότητας και των εθίμων της. Χρειάζονται σεβαστά αποθέματα ειλικρίνειας για να παραδεχτεί κανείς –όπως ο Μιχάλης Γκανάς– ότι αυτό το δυσκολότατο έργο ο Γκατζογιάννης (και λόγω αποστάσεως που δεν αφήνει τη μνήμη να φθαρεί) το συνέλαβε και το απέδωσε καίρια. Η σχέση της Ελένης με τον άντρα της, που σπάνια έρχεται από την Αμερική, διεκδικεί την αυτονομία ενός ηθογραφήματος από εκείνα που δεν γράφονται κάθε μέρα (τι να πει κανείς για τις σελίδες όπου ανιστορείται η αγορά του κρεβατιού;).

Ό,τι κι αν πουν για τις λογοτεχνικές ελλείψεις του συγγραφέα –ο ίδιος άλλωστε έχει περί πολλού τη δημοσιογραφική του ιδιότητα– το αφήγημα δεν κλονίζεται, απλούστατα γιατί είναι από εκείνα τα βιβλία που μεταξύ λογοτεχνίας και ιστορικής μαρτυρίας επινοούν στην κυριολεξία ένα είδος για να υπάρξουν. Πλάθονται, όπως θα έλεγε ο Ρουσώ, από μία μήτρα που αμέσως μετά καταστρέφεται. Αν λογαριάσουμε δε ότι το βιβλίο ευτύχησε να βρει έναν εξάαιρετο μεταφραστή που το γύρισε στα ελληνικά χαρίζοντάς του μια ζηλευτή ιθαγένεια, κάθε επιφύλαξη για τη λογοτεχνικότητά του καταντά ευτελής υποκρισία.

Ο Γκατζογιάννης έχει πολύ μεγάλη αντίληψη του χώρου, του χρόνου και των ανθρώπων ώστε να καταφέρνει, έστω και με την επικουρία κάποιων πεπαλαιωμένων μέσων, να στήνει το δράμα του χωρίς εκείνα τα ψεγάδια που θα υπονόμευαν το βιβλίο του λόγω ανεπαρκείας. Αντίθετα είναι επαρκέστατος. Η *Ελένη* πείθει τους πάντες και ας μην το ομολογούν».

Πλανόδιον, 1986

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΓΩΡΓΗΣ

Ο εμφύλιος ήταν για πολλά χρόνια ένα σημείο σκοτεινό και κλειστό. Το μεγάλο εθνικό ταμπού. Το μυστικό της ιστορίας. Για τις γενιές που μεγάλωσαν σ' αυτή την περίοδο, τα πέτρινα χρόνια του εμφυλίου υπήρξαν ο απαγορευμένος καρπός της ιστορικής γνώσης, η κρυφή ντροπή της ελληνικής κοινωνίας.

Η σύγχρονη Ελλάδα είναι, επιτέλους, έτοιμη μετά από την κατασίγαση των παθών, από τη μαθητεία στη δημοκρατία και τη νέα ευρωπαϊκή ποιότητα, να αντιμετωπίσει τις μαύρες σελίδες της ιστορίας της.

Κάρολος Παπούλιας

Το βιβλίο *Ελένη* το χρωστούμε στη νεότερη γενιά. Ένα βιβλίο που, πριν από πολλά χρόνια, μας συγκλόνισε όλους μας. Ένα βιβλίο που αναφέρεται σε μια δύσκολη, πονεμένη περίοδο της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας. Η *Ελένη* επαληθεύει αυτό που εγράφη στη ρήση ότι η δύναμη της τέχνης ορισμένες φορές αποκαθιστά την ιστορική αλήθεια.

Κωνσταντίνος Μητσοτάκης

Άνθρωποι που αγαπούσαν την πρόοδο, που αγαπούσαν την πατρίδα, που είχαν ευγενικές φιλοδοξίες, μεταβάλλονται μέσα από μια διαδικασία, την οποία πολύ καλά αναλύει, σε τυράννους και καταπιεστές των ίδιων τους των φίλων, των ίδιων τους των συναγωνιστών, του ίδιου τους του χωριού.

...Αυτή η περιγραφή έκανε το βιβλίο του Γκατζογιάννη μεγάλη λογοτεχνική επιτυχία και έδωσε σ' αυτό το βιβλίο μια θέση στην ελληνική πολιτική μυθιστοριογραφία.

Θεόδωρος Πάγκαλος

Το βιβλίο είναι ένα ρεπορτάζ, κατά τη δική μου εκτίμηση, ο συγγραφέας άλλωστε το δηλώνει, ωστόσο δεν στερείται μεγάλων λογοτεχνικών αρετών. Χαρακτηρίζεται από τη σκληρότητα της εποχής, αλλά κι από μια τρυφερότητα που, κατά κάποιον τρόπο, υπαγορεύεται από τη σχέση του συγγραφέα με το κύριο πρόσωπο, το τραγικό πρόσωπο της μητέρας του.

...Συχνά ένιωθα τα μάτια μου να βουρκώνουν.

Θανάσης Βαλτινός

Επίσης, το βιβλίο περιέχει κείμενα των:
Λευτέρη Γείτονα, Νικόλαου Γκόντα, Αλέξανδρου Λυκουρέζου,
Χρήστου Μασσαλά, Κώστα Μπλιάτκα, Περικλή Σφυριδίδη,
Φωτεινής Τομαή

ISBN: 978-960-8386-48-8

9 789608 386488